

сәйкес келетін мамандықты таңдауға тарысады. Мамандықты таңдаудың негізгі факторларының бірі болып, қандай гендерлікке жатуымен байланысты болмақ. Балалық шақтан-ақ психологиялық мінездердің кейбір айырмашылықтары байқалады. Мәселен, ер балалар жаратылыстану пәндеріне, ал қыз балалар гуманитарлық пәндерге қызығушылық танытады. Балалардағы гендерлік әртүрліліктің барлығы, олардың қызығушылығының және мамандықты таңдауда көзқарасының әртүрлілігімен байланысты болады. Мамандықты таңдау кезінде кәсіптік және өмірлік жоспарлар, сонымен қатар қоғамдық мүделілікке тартылуында көп мән бар олар гендерлік сипатқа ие. Мамандық таңдау кезінде ер адамдар болашақтағы лауазымдық өсуі, жоғары төлем ақы мүмкіндігіне сүйенеді, ең басты мотивациясы олар үшін еркіндік пен билікке ұмтылыс болып табылады. Әйелдер үшін мамандықты таңдау жағдайға, бағыныштылыққа, көңіл-күйге байланысты, ең негізгісі олар үшін өмірлік тәжірибе, адамдармен қарым-қатынасы, өмірде елеулі адам болу мотивациясы орын алады. Жоғарыда айтылып кеткенге сәйкес, ер адамдарда кәсіби қызметінің басымдығы, ал әйел адамдарда әлеуметтік-психологиялық аспект басымдық болып келеді.

Сонымен қатар, жасына қарай ер адамдарды алға жетелейтін мотивация күші артса, ал әйел адамдарда төмендеу байқалады, оның салдары, әйел адамдардың балалары мен немерелерін тәрбиелеуде дәстүрлі гендерлік рөлін жалғастыруға тырысуынан болып келеді. Мамандық алуудағы тең құқық пен тең мүмкіндіктер екі жынысқа да бірдей болғанымен, тарихи «ерлер» мен «әйелдер» мамандығы туралы қалыптасқан түсінікке байланысты мамандық түрі таңдалады. Соңғы уақыттағы мамандық таңдаудағы өзгеріске ұшыраған гендерлік стереотиптер бақыланады, ол әйел адамдардың кәсіби іс-әрекеті аумағының кеңеюі болып саналады. Ол әйел адамының өзін өзектендіру, өмірлік құндылық мотивациясының өзгеруі салдарына байланыстыруға болады. Сонымен қатар әйел адамдарының табысқа жетуінің жаңа мүмкіндігі пайда болды. Алайда, гендерлік қондырғылардың бірі болып, мінез-құлықтың әлеуметтік-мәдени таптауыны – әйел адам мен ер адамның бір мамандықты таңдаса да, олардың қызметі де, жұмыс әдісі де, мақсаты да әртүрлі болуы мүмкін [1].

Ауыспалы қоғамда мамандықты таңдау мәселесі тек психологтар үшін ғана емес, сонымен қатар барлық гуманитарлық бағыттар үшін де бірегей болып саналады. Сондықтан да осы мә-

селенің әр түрлі аспектері қызығушылық оятады, соның ішінде жоғары сынып оқитын оқушылардың мамандық таңдауындағы гендерлік ерекшеліктеріне жатады [2].

Зерттеу мақсаты болып жоғары сынып оқушылардың мамандық таңдауындағы гендерлік ерекшеліктерін қарастыру.

Зерттеуде қолданылған әдісі:

- Қызығушылықтар картасы (модификацияланған нұсқасы) [3,4].

Зерттеу Алматы қаласы ЖБ МБ №127 мектеп базасында өткізілді. Зерттеу 11-сыныпта оқитын оқушылар қатысты, оның 24 қыз бала және 23 ер бала.

Зерттеу бойынша алынған мәліметті талдау.

Зерттеу барысында біз ер балалардың қыз балалардан статистикалық оқу-танымдық қызығушылықтары бойынша ерекшеленетінін байқадық. Ер балалар мынадай пәндерді таңдады: математика, география, тарих. Ер балалардың нақты ғылымға қызығушылықтарының болуы ол көптеген зерттеулерге сүйене отырып жауап бергенде, ер адамдардың әйел адамдармен салыстырып қарағанда математикалық қабілеттілігінің басым болуына байланысты болып отыр [1].

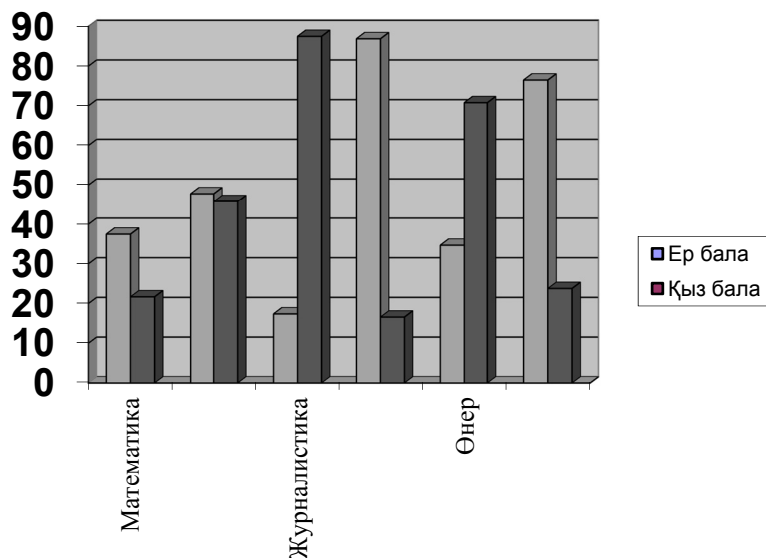
Сондай-ақ зерттеу мәліметтері бойынша, ер балаларда қыз балаларға қарағанда оқу-танымдық үдерісінде жаратылыстану цикліндегі пәндерге көп қызығушылығы бар екені анықталды.

Қыз балаларда танымдық қызығушылықтары: журналистика, өнер саласында екені анықталды. Сонымен, қыз балалар өздерінің таңдауын гуманитарлық пәндер цикліне беретіні көрініп тұр. Қыз балалардың мұндай таңдауы көптеген зерттеулердің нәтижесінде әйелдердің вербалды қабілетінің жоғарылығына байланысты болып келеді. Әдеби мәліметтер бойынша қыз балалар мен ер балалардың мұндай ерекшелігі олардың табиғи өзгешелігімен қоршаған ортаны қабылдаудағы ерекшеліктеріне байланысты деп жазылған [2].

Зерттеу барысында, сонымен қатар мамандыққа қызығушылық жағынан да өзгерістер бар екені анықталды. Нақтырақ айтсақ, әртүрлі іс-әрекеттер түріне қыз бала мен ер баланың қызығушылығы. Бұл мәліметті балаларға ауызша сұрақ қою арқылы анықтадық. Біздің мәлімет бойынша, ер балаларды техника, әскери мамандықтар, сосын спортпен және саясатпен байланысты мамандықтар қызықтырады. Ер балалардың мұндай таңдауы олардың қыз балаларға қарағанда техникалық және басқарушылық қабілетінің жоғарылығына байланысты [1].

Тестілеудің нәтижесі

№	Түрлер	Қыз бала	Ер бала
1.	Математика	21,7	37,5
2.	Биология және медицина	45,8	47,8
3.	Журналистика	87,5	17,4
4.	Тарих	16,6	86,9
5.	Өнер	70,8	34,7
6.	География	23,8	76,5
7.			

1-сурет. Зерттеудің диаграммалық көрсеткіші

Зерттеу мәліметтері бойынша анықталған қыз балалардың қызығушылығы көбінесе психология, адаммен қарым-қатынасқа түсетін, өнер жағындағы, сосын қызмет көрсету сферасында қызығушылықтары анықталды. Бұл мәлімет көптеген зерттеулер нәтижесіне сүйенсек, әйел адамдар әрқашан тәрбие және басқа адамға көмек көрсетуге арналған мамандықтар қызықтыратыны анықталады [5,6]. Осы жөнінде қыз балалар үшін, ер балалармен салыстырғанда эмпатиясының жоғарылығы, қарым-қатынасқа жеңіл түсетіндігі, альтруисттігі және дәстүрлі феминдік сапасына байланысты. Қыз балалардың мұндай мамандыққа қызығушылығы, олардың басқа адаммен қарым-қатынасқа түсу қажеттілігін орындайды.

Зерттеу қорытындысы бойынша, алынған мәліметтер жоғарғы сынып оқушыларының оқу-танымдық және мамандық таңдау үдерісі кезінде гендерлік ерекшеліктер бар екені анықталды. Осы алынған зерттеу мәліметтері бойынша қыз балалар мен ер балалардың болашақта қызығушылық жоспарын құруға мүмкіндік береді.

1. Климов Е.А. Психолого-педагогические проблемы профессиональной консультации. – М.: Знание, 1983. – №2. – 95 с.

2. Ильин Е.А. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины. – СПб.: Питер, 2007. – 544 с.

3. Корвякова В.А. Психолого-педагогическая подготовка к ЕНТ. Учебное пособие. – Алматы: Мектеп, 2010. – 244 с.

4. Истратова О.Н. Психологические тесты для старшеклассников. (Психологический практикум). – Ростов н/Д: Феникс, 2007. – 249.

5. Климов Е.А. Как выбрать профессию. – М.: Просвещение, 1990. – 159 с.

6. Йовайши Л.А. Проблемы профессиональной ориентации школьников. – М.: Педагогика, 1983. – 128 с.

В статье рассматривается взаимосвязь гендерных характеристик и профессионального выбора у старшеклассников. Выявлено, что молодые люди стараются выбирать профессии, соответствующие их гендерной роли.

Relationship of gender characteristics and professional option of high-school students is considered. Usually students try to choose the profession that is relevant to their gender role.

Л.О. Баймолдина, Д.Д. Дуйсенбеков, Н.А. Шалхарбекова

ЭТНОПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СОЦИАЛЬНО-ПРАВОВОЙ АКТИВНОСТИ МОЛОДЫХ РЕПАТРИАНТОВ

Этнопсихологические особенности социально-правовой активности репатриантов обусловлена важностью и значимостью процесса развития институтов гражданского общества в современном Казахстане как жизненно важного условия ее становления в качестве демократического правового государства. При этом важнейшей составляющей данного процесса является социально-полезное, активное поведение личности, обеспечивающее конструктивное развитие казахстанского общества. Речь идет о появлении новых социальных типов личности, которые являются носителями инновационных политико-правовых мировоззренческих норм и ценностей, утверждение и распространение которых в обществе знаменует собой качественные преобразования правовой культуры. Следовательно, среди важнейших критериев характеристики молодых репатриантов должен стать уровень ее правосознания и правовой культуры.

С научной точки зрения, многие общественные процессы невозможно оценить однозначно. А потому требуется глубокий анализ различных подходов и позиций, выдвигаемых специалистами, которые, так или иначе, исследовали сферу правовой культуры общества, формирования правосознания и правового поведения человека в обществе. Вспомним о том, что правовая культура определяется уровнем правосознания, правовой активности индивидов, живущих в рамках определенного коллектива, степенью прогрессивности юридических норм и юридической деятельности (правотворческой, правоприменительной, правоохранительной). Ее основу составляет система знаний и понимания права, а также действия в соответствии с ним, что оказывается напрямую взаимосвязанным с состоянием образования в обществе. Представляется, что актуальность проблематики исследования обусловлена правовыми реформами в казахстанском государстве в начале XXI века, предполагающими расширение правовой информированности общества, а как следствие этого и социально-правовой активности, формирование новой системы управления право воспитательным процессом.

Исследования данной проблемы позволяют решать стратегические задачи в системе правовой и образовательной политики государства, формировать идейно-сознательную основу правомерного поведения субъектов права. К настоящему времени уровень правосознания граждан,

правовой культуры становится важным критерием определения цивилизованности общества и играет ведущую роль в становлении правовой государственности. Если правовое образование рассматривать в качестве элемента системы правоспитательного процесса, то становится ясным, что оно является необходимым звеном правовой социализации репатриантов, в рамках которой формируются ее ценностно-правовые ориентации. Последние играют важную роль в определении правомерного («юридически грамотного») поведения субъекта в жизни.

Именно поэтому проблема социально-полезного поведения молодых репатриантов и сформированной на его основе правовой активности представляется нам одной из наиболее актуальных и важнейших не только для современного казахстанского общества, которое переживает сегодня период своего становления в новом качестве, но и для стран с развитой демократией, поскольку устойчивость и эффективность общественного развития последней в значительной мере; определяется поведенческим фоном, правосознанием и правовой культурой личности. Анализ проблемы позволяет констатировать наличие значительного количества фундаментальных работ по правовой культуре, правосознанию и правовому воспитанию, которые прямо или косвенно затрагивают проблемы правовой активности и правомерного поведения молодых репатриантов.

Особенности исследуемой проблемы определены тем обстоятельством, что активность репатриантов вообще, и правовая активность в частности, являются объектом изучения целого ряда наук, что в свою очередь обусловило и столь разнообразный характер исследований по данной проблеме. При этом основополагающие начала научно-теоретического анализа правовой активности репатриантов в отечественной юридической науке были заложены еще в трудах видных отечественных ученых, которые имели фундаментальный характер и тем самым создали основу для последующих исследований.

С точки зрения научно-теоретического анализа рассматриваемой нами проблемы, ее исследования осуществлялись по нескольким направлениям. Первое было связано с социологическим аспектом изучения социальной активности личности и ее роли в созидательной деятельности государства. Это направление было представлено трудами виднейших отечественных социологов

советского периода Е.А. Ануфриева, В.В. Ануфриева, В.Г. Афанасьева и многих других.

Второе направление в исследовании поставленной нами проблемы – юридическое – детерминировало социальную активность репатриантов через призму правовых ориентации личности, благодаря чему в отечественной юридической науке появляется новое понятие – правовая активность личности. Здесь прежде всего следует выделить труды видных теоретиков права И.Е. Фарбера и И.Ф. Рябко, которых по праву можно считать основоположниками отечественной [1] теории правосознания и правового воспитания, и которые впервые затронули проблему правовой активности человека [2].

Следующий этап в освоении проблем правовой активности приходится на 70-80 годы, когда появляется целый ряд талантливых исследований, в которых особенное значение уделяется именно проблеме правовой активности и процессу ее формирования. Особую роль в развитии отечественной теории правосознания, правовой культуры и правового воспитания сыграли ведущие представители отечественной юридической науки П.П. Баранов, Н.А. Бура, С.Н. Кожевников, Э.В., Кузнецов, В.П. Сальников, В.А. Шегорцов, Н.В. Щербакова и другие. Особенности исследовательского интереса в работах представленных авторов во многом сводились к сущностно-оценочным характеристикам правовой активности. При этом социальная активность рассматривалась в основном как родовое понятие по отношению к правовой активности. В большинстве же своем правовая активность была представлена как необходимое условие правомерного и законопослушного поведения человека в обществе и формирования его в качестве высоко развитой личности с ярко выраженной активной гражданской позицией.

Здесь, на наш взгляд, следует особо выделить труды С.Н. Кожевникова, в которых в основном и была осуществлена концептуальная разработка проблемы правовой активности личности, как самостоятельного, перспективного направления в юридической науке.

Представляется, что исследователям удалось сформулировать целый ряд определений и категории, общепотребимыми и вошли в которые в последствии стали понятийно-категориальный аппарат отечественной науке [3]. Наконец, последняя волна исследований интересующей нас проблемы связана с освоением прикладных аспектов правового воспитания и правовой культуры. Именно тогда актуализируется проблема социально-правовой активности личности. Здесь следует обратить

внимание на работы прикладного характера, акцентирующие внимание на изучение механизма правового воспитания и его эффективности в обществе.

Проблемы правовой активности и правового воспитания несовершеннолетних в 80-е годы XX века были всесторонне исследованы в работах С.В. Юшина. В конце 90-х годов И.А. Крыгина предприняла попытку системного анализа правовой культуры и правового воспитания с целью уяснения их роли в социальном и правовом пространстве общества, где важнейшими факторами формирования личности рассматривались социально-правовая активность и правовая социализация личности [2]. Вместе с тем ею было определено значение правовоспитательного процесса в формировании правомерного поведения и социально-правовой активности человека. Теоретические вопросы эффективности правового воспитания и правовой активности в 80-е годы XX века детальным образом разработаны В.В. Головченко [4]. Следует обратить внимание и на работы постсоветского периода, оказавших значительное влияние на дальнейшее развитие проблемы правовой активности личности, в которых по-новому акцентировалось внимание на вопросы формирования правового сознания личности. Например, Н. Ю. Евплова исследовала правовое сознание молодежи [5]. Автор сделала вывод о том, что главным средством устранения дефектов правового сознания молодежи в России может быть разработка и реализация федеральной программы правового воспитания молодежи. Помимо этого Л. Д. Мостовщиков разъяснил роль правового сознания в системе регуляторов социального поведения личности, в том числе и субъекта образовательного права.

Необходимые ориентиры для разработки исследуемой проблемы дали исследования, посвященные различным аспектам правовой культуры общества и личности, которые так или иначе, но затрагивали проблемы правовой активности репатриантов. В частности, А.П. Семитко рассматривал вопросы развития правовой культуры как правового прогресса [6], а А.Г. Кузнецов доказывал важность права как явления культуры [7].

Вопросы формирования правовой культуры личности на основе ее правовой активности и ее роли в гражданском обществе поднимались в трудах С.А. Желановой, И.Ю. Новичковой, А.Н. Бабенко и другие [8]. Так, например, А.Н. Бабенко проанализировал проблемы правовой культуры личности с позиций общеконцептуальных подходов, а В. С. Грачев показал важность правовой культуры как субъективного фактора реализации права, где активное поведение человека есть важнейшее условие эффек-